

Review Scientific Paper - Pregledni rad

DJELOVANJE ALTERNATIVNIH INSTITUCIJA
U DRŽAVAMA BIVŠE JUGOSLAVIJE

Veselin Drašković^{1*}, Mimo Drašković¹, Radislav Jovović², Milica Delibašić²

¹Univerzitet Crne Gore, Pomorski fakultet Kotor, Crna Gora, vesodraskovic@gmail.com

²Univerzitet mediteran, Podgorica, Crna Gora, radejovovic@t-com.me

APSTRAKT

Poistovjećivanje baznih teorijskih šema (kao slika realne stvarnosti) s ideološkim doktrinama (kao subjektivnih slika stvarnosti) uvijek je krilo brojne opasnosti, a često je dovodilo i do katastrofalnih posljedica, koje su ponekad bile vidljive golim okom. Postsocijalistička tranzicija je dobar primjer za navedenu tvrdnju. Predmet ovog rada je objašnjenje velikog raskoraka između modela neoliberalne retorike i uspostavljene kvazi-neoliberalne stvarnosti, koji je preko alternativnih institucija nanio ogromnu štetu narodima i državnim resursima u državama u kojima je primjenjivan. Monističke neoliberalne instrumentalizacije i institucionalne improvizacije i operacionalizacije su, na žalost, još uvijek prisutne u nekim državama tranzicije, posebno u regionu Jugoistočne Evrope (JIE). One se manifestuju u teorijskoj ravni u apologetskim elaboracijama, a u praksi u raznim kvazi-oblicima sociopatološkog tipa. Cilj ovog rada je a) da ukaže na potrebu usaglašavanja interesa vlasti i biznis elita s interesima društva u razmatranim državama, s aspekta realnog djelovanja raznih vrsta institucija (formalnih, neformalnih i alternativnih) i b) da pokuša objasniti način na koji je totalna dominacija politike nad svim oblastima života i rada je onemogućila realnu demokratizaciju i institucionalizaciju, a samim tim društveni i ekonomski razvoj. Pri tome se polazi od dvije hipoteze: *prva*, epicentar svih problema postsocijalističke tranzicije bio je u institucionalnom vakuumu, koji se vremenom pretvorio u institucionalni nihilizam, sa izrazito nepovoljnom svojinskom strukturom kao njegovom ključnom komponentom, i *druga*, u uslovima institucionalnog nihilizma (koji se realizuje preko alternativnih institucija) se ne mogu kreirati ni realizovati konzistentna razvojna strategija ni uspješna ekonomska politika. Korišćenjem standardnih metoda ekonomske nauke i društvenih nauka, israživanje u ovom radu je pokazalo da su strukture vlasti u cijelom postsocijalističkom periodu namjerno održavale i reprodukovale institucionalni nihilizam i forsirale alternativne institucije.

Ključne riječi: institucije, alternativne institucije, neoliberalizam, tranzicija, države bivše Jugoslavije.

*„Treba ukinuti politiku kao sudbinu...
Iz krize nas ne mogu izvesti ljudi koji su nas u nju doveli...
Kada se vlast osvoji zaborave se principi...”*

Božidar Gluščević

UVOD

Živimo u eri velikih paradoksa. U eri „postkapitalizma” (ili tzv. „drugarskog kapitalizma”), tehnokratskog, postindustrijskog i informacionog društva, civilizacije trećeg talasa, slobodno, interesno i nekažnjeno se nameću prevaziđeni destruktivni recepti, koji su se odavno i na mnogim prostorima „dokazali” po svojim pogubnim rezultatima. Monističku tržišnu samoregulaciju zagovaraju upravo oni koji se netržišno bogate, preko privilegovanog korišćenja tuđih (najčešće državnih) resursa, uz pasivnost (i/ili čak podršku!) instituije državnog regulisanja.

Ni jedna nacionalna privreda ne može funkcionisati bez ugrađenih pravnih, moralnih, institucionalnih i drugih „stabilizatora“. Neoliberali se stalno pozivaju na F. Hayeka, ali nikad ne pominju da je upravo on (!) za zapadni ekonomski poredak tvrdio da je „*nikao iz nenamjernog slijeda (uvažavanja) određenih tradicionalnih, prvenstveno moralnih principa*“. Slično Pareto optimumu, u civilizovanim i razvijenim privredama je maksimizirajuće ponašanje ekonomskih subjekata dopušteno samo ako ne ugrožava interese drugih članova društva. Simptomatičan je naziv Hayekove knjige „Put u ropstvo“.

U mnogim državama tranzicije, posebno našim regionalnim, *ekonomska efikasnost* se ostvarivala u slučajevima *neorganizovanog tržišta* i *institucionalnog nihilizma* (koji počiva na dominaciji alternativnih institucija) zavisi od nemoralnih (protiv-pravnih) ekonomskih aktivnosti. Poremećen je bilans privatnih i opštih ekonomskih, socijalnih i drugih interesa. došlo je do drutvenog raslojavanja i uništavanja kreativnog i nosećeg srednjeg sloja društva. Došlo je u praksi do stravične redukcije proklamovanog principa konkurencije i još mnogo toga što se ne uklapa u retoriku dežurnih i „mesijanskih“ kvazi-reformatora i pojedinih samozvanih ekonomskih analitičara (često bez naučne vertikale i/ili sa olako stečenom diplomom), pristalica monističkih dogmi i ekonomskog determinizma. Na taj način, stvorio se uzročno-posljedični poročni krug društveno-ekonomske krize (tabela 1).

Tabela 1: Ključni uzroci tranzicijske krize

Kriza vrijednosne paradigme u društvu i privredi		↔	Smjena ključnih vrijednosnih kriterijuma u društveno-ekonomskom razvoju
↓	↓		↓
apologetika u teoriji	kriza moralnih i stručnih kriterijuma u ekonomskom ponašanju		dogmatizam, kleptokratija tehnokratija, negativna selekcija kadrova, pad vrijednosnih kriterijuma, uništavanje srednjeg sloja ...
↓	↓		↓
monističko (kvazi-neoliberalno) i matematičko-statističko modeliranje	oportunističko ponašanje nejednak pristup resursima nejednakosti odnosi zavisnosti reprodukovanje krize		dominacija politike nad ekonomijom dominacija uskih grupnih interesa masovno otuđenje i siromaštvo redukcija izbora odumiranje srednjeg sloja ...
↓	↓		↓
DOMINACIJA ALTERNATIVNIH INSTITUCIJA			

Jedno od glavnih pitanja, na koje nije do danas dat odgovarajućii i zadovoljavajući teorijski odgovor (koliko god je mnogima jasno o čemu je suštinski riječ) jeste: Koji je glavni (možda je polje reći: inicijalni) uzrok tranzicijske krize? U smislu: koji je uzrok svih drugih uzroka? Mi smo pokušali više puta da, makar indikativno, ukažemo na važnu, možda i dominantnu ulogu alternativnih institucija. A njih je (opet) iznjedrio i omogućio virtualni i nekonzitettni neoliberalizam. I kad se neka pojava zahukta, onda je veoma teško vratiti se u drugi (posebno suprotni) ritam (kolosijek, razvojni pravac).

Naravno, ako je prednja pretpostavka (indicija) tačna, onda se mogu postavljati i druga važna pitanja, među kojima se po svom značaju izdvaja sljedeće: da li je sve to što se paradoksalno događalo u većini država tranzicije bilo ustvari predodređeno (programirano, dirigovano) i iz kjeg centra moć? I dalje: zašto, koliko je to bio dio neke globalne strategije (geoekonomske i/ili

geopolitičke) itd. U krajnjem, sva ta pitanja, pretpostavke, indicije i razmišljanja iniciraju jedno opštije (planetarno) pitanje, koje se odnosi na ulogu nasilja u društvu. Mi smo sa saradnicima (Draskovic, Bauk, Delibasic, 2016; Draskovic, 2017; Draskovic, Bauk, Streimikienė, Draskovic, 2017; Draskovic, Jovovic, Draskovic, Jovovic, 2017; Radovic, Bauk, Draskovic, Delibasic, 2018; Delibasic, 2019) više puta istraživali institucionalno nasilje u državama tranzicije. Smatramo da institucionalno nasilje predstavlja (vjerovatno) ključni (ili: dominantni) oblik nasilja u svim društvima.

O nasilju uopšte detaljno su pisali D. North, J. Walis i B. Weingast (2009). Oni pod nasiljem podrazumijevaju razne oblike socijalne patologije. Oni su detaljno objasnili razliku između poretka s otvorenim pristupom resursima i poretka s ograničenim pristupom resursima. U ovom drugom poretku dominiraju lični odnosi i “veze”, odsustvo konkurencije u političkom i ekonomskom sistemu, nerazvijenost građanskog društva i demokratije, pristrasno pružanje usluga od strane države, nekontrolisana i neprofesionalna birokratija, usaglašenost „elita” oko privilegija i duboko isprepletena mreža korupcije.

ULOGA ALTERNATIVNIH INSTITUCIJA

U kvazi-institucionalnim tranzicijskim uslovima, nameće se i dominira sociopatološki obrazac dominacije alternativnih institucija (slika 1), zbog čega dolazi do reprodukcije i reprodukcije neograničenih anti-institucionalnih privilegija rijetkih pojedinaca, koji potiču iz nomenklature vlasti i njihovih lobista. Prednje je moguće samo u politički determinisanim i strogo kontrolisanim institucionalnim i ekonomskim uslovima, koji prirodno rađaju isključivost i protivrječnost (alternativnost) institucionalnih odnosa, što onemogućuju realne institucionalne promjene i realnu institucionalnu konkurenciju (Draskovic, 2018). Naravno, paradoksalno je i anti-civilizovano da se u savremenim uslovima velike informisanosti tvrdoglavo i dugoročno može primjenjivati neuspješan i poguban model (slika 1), koji ni po čemu ne liči na modele koji su se primjenjivali u razvijenim državama (društvima).

Slika 1: Suština neoliberalnog paradoksa kvazi-institucionalizacije

TRANZICIJA KAO NEOLIBERALNI EKSPERIMENT

Iako pod drugim imenom (neoliberalnim), postsocijalistički period je zadržao jednu bitnu (ali pogubnu) odrednicu političke ekonomije kao nauke: vulgarizaciju u teoriji i praksi. Ona je omogućila pretvaranje jednog (ranijeg) institucionalnog monizma u drugi (savremeni, sofisticiraniji), jedne dogme u drugu (kako se čini – mnogo goru), jedne mitomanije u drugu. Navodno i prividno je promijenjen institucionalni oblik (predznak): dirizizam je (makar u modifikovanom obliku) zamijenjen neoliberalizmom. Zadržani su retorika, mesijanska obećanja, dvojni standardi, surovost, protekcionizam prema sopstvenom narodu, dominacija politike nad ekonomijom, reprodukcija začaranog kruga krize, apologetika, palijativnost reformi, iracionalna mitologija i ostala poznata anti-razvojna i interesno orijentisana metodologija, koja se koristi u eksperimentalne svrhe, s programiranim intersima dirigenata (alibi-reformatora, alibi-neoliberalala). Na taj način, otvoreni (socijalistički) totalitaristički dirizizam se pretvorio u skriveni (metaforični) totalitaristički neoliberalizam. Velike institucionalne improvizacije, imitacije i eksperimenti su nastavljeni, a

rezultat je (opet) razočaravajući: paralelno se uvećavala ukupna šteta za društvo i granična korist za “sposobne” („snalažljive“) individualce. Jedna institucionalna dogma se pretvorila u drugu, a jedan oblik ekonomskog redukcionizma u drugi. Suprotno civilizacijskom i s aspekta razvoja i ekonomske uspješnosti u praksi dokazanom institucionalnom pluralizmu! Suprotno nesumljivoj potrebi sinergizma i komplementarnosti ekonomskih sloboda i ekonomskih institucija, odnosno slobode izbora pojedinaca (svih, masovno shvaćenih) s kolektivnim interesima, kao i kompromisa individualnih i kolektivnih interesa. Adekvatno nivou i veličini interesa (krupnih, srednjih i sitnih) stvorili su se različiti nivoi oportunističke motivacije i privilegija.

U socijalističkom periodu individualizam je gušen programiranim fiktivnim kolektivizmom, a u postsocijalističkom periodu je gušen programiranim individualizmom privilegovanih. Diktatura kolektiva u odnosu na pojedinca (u uslovima jake države, koja je, (ipak, itekao) gradila zamijenjena je diktaturom povlašćenih individua u odnosu na kolektiv (u uslovima slabe države, koja je razgrabljena)! Diktat države zamijenjen je diktatom tzv. „novih preduzetnika“ (novokomponovanih bogataša), pa su nekadašnji poroci postali ideale! Državni monopoli su zamijenjeni nedržavnim monopolima, pa se umjesto individualizma svih (u smislu jednakih prava i sloboda za vršenje izbora) ostvario individualizam rijetkih (netržišno selektovanih i obogaćenih). Državno nasilje je preraslo u nasilje nad državom! Neoliberalna deregulacija (koja suštinski odgovara alternativnoj kvazi-institucionalnoj regulaciji) je zamijenila diržištičku regulaciju. Ali, metodologija je ostala ista ili slična, jer im je redukovani i vulgarizovani institucionalni monizam zajednička osobina, koja faktički znači reprodukovanje kočionog anti-razvojnog mehanizma (Draskovic, 2014).

Za potpuniji odgovor na pitanje: kako je sve to bilo moguće potrebno je sveobuhvatno ispitati ulogu i značaj politike uopšte, kao i s aspekta koliko je i u kojim segmentima ona individualistički i/ili kolektivistički fenomen? Ona najčešće istupa kao institucionalizovani monopol na prinudu (partijski i ideološki), a u njenoj piramidalnoj hijerarhiji dominira neizbježni individualizam i harizma vođa (kao vjerovatno najjači izvor alternativnih institucija). Motiv su naravno i uvijek – interesi.

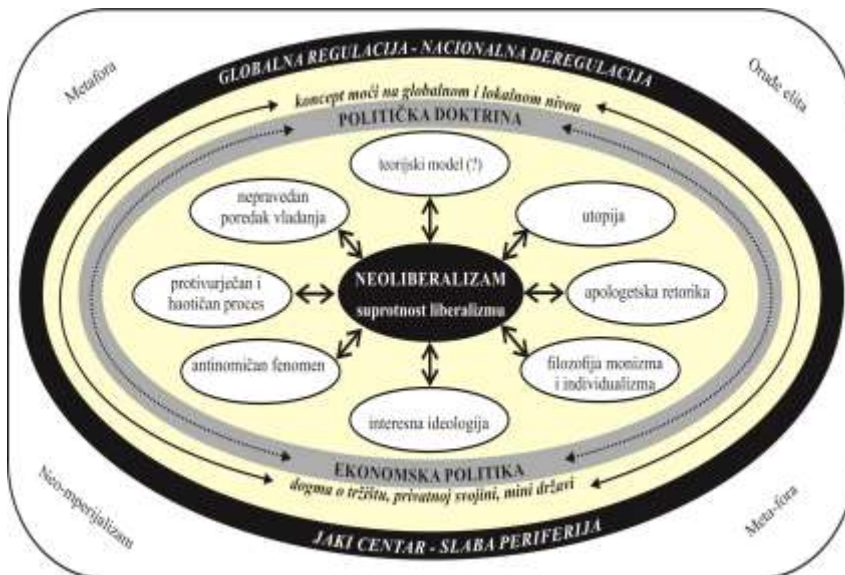
Loše je za društvo kad se bilo čije sopstvene (individualne) akcije svode na upravljanje (i/ili manipulisanje) tuđim akcijama i izborima, posebno ako se to događa samo zato što je taj „neko“ (partijski) dobio privilegiju da to radi. Pretjerano ispoljavanje, forsiranje i dominacija selektivne individualnosti (kao osnove dominacije ekonomske neslobode, odnosno redukcije izbora) u ekonomskoj stvarnosti je zlokobni zahtjev netržišnog bogaćenja u jednom (po mnogo čemu) kriznom i turbulentnom vremenu. Posljedice su velike i nesagledive po stanovništvo, ekonomski rast i razvoj, pa i države koje primjenjuju zvaničnu neoliberalnu ekonomsku politiku. Iz neuspjeha bi se morale izvući pouke, od kojih je najvažnija: liberalizacija nije isto što i nasilje nad njom.

NEOLIBERALNA IDEOLOGIJA KAO TEMELJ ALTERNATIVIH INSTITUCIJA

Neoliberalno veličanje navodnih apsolutnih prednosti privatne svojine, preduzetničke inicijative, ekonomskih sloboda, efikasnih vlasnika, slobodne konkurencije, neograničenog tržišta i tzv. “minimalne” države je ne samo pratilo, nego je na određeni način i ohrabrialo razne oblike oportunističkog i kvazi-neoliberalnog ponašanja u praksi, koji su suštinski u svim slučajevima imali sociopatološko porijeklo. Monističko (suštinski utopijsko) neoliberalno “modeliranje” se zasnivalo na fenomenološkom i etimološkom ignorisanju stvarnih i glavnih uzroka i subjekata društvenih i ekonomskih problema, koji su bili vidljivi golim okom, čak su i medijski bili poprilično razobličeni. Jedan dio akademske zajednice (alibi-reformatori i alibi-neoliberali) svojim ćutanjem, nečinjenjem i činjenjem (dogmatskom i jalovom deskripcijom i apologetikom) javno istupao kao aktivni duhovni saučesnik svih tranzicijskih negativnosti. Veliko je pitanje u kojoj mjeri i kakav su sve interes oni imali. Socijalistički eksperiment, u kojem je na polju ekonomske nauke (političke ekonomije) decenijama vođena ideološka, interesna i druga borba preko mnogih površnih i iracionalnih ekonomskih diskusija, naslijeden je od strane neoliberalnog eksperimenta. Izgleda kao da je to oprobani metod zamagljivanja suštine ekonomskih i društvenih problema, koji za mase stvara nejasnoće, nedoumice i zablude, a u ekonomskoj nauci potiskuje ekonomsku logiku, kritiku i objektivna istraživanja. Došlo je i do stvaranja novog (neoliberalnog) monopola na naučnu istinu. Uz formiranje novih (izmišljenih, virtualnih) oblika dualnosti:

- individualnosti kao „svetog grala“, ali samo za povlašćene,
- retorike o tržištu uz netržišno prisvajanje,
- skučenih i deformisanih tržišnih struktura,
- međunarodnih integracija uz lokalne dezintegracije itd.

Naravno, nije stvorena nikakva nova ekonomska paradigma, niti neka nova teorija. Samo je prilagođena i drugačije nazvana stara, destruktivna ideologija, u uslovima dugoročne nesmjernosti faktički monopolskog koalicionog partijskog sistema. Nastavljeno je s neoliberalnom skolastikom, empirizmom i uskim interesnim prakticizmom. Nije pomogla ni ideja „transplantacije institucija“ (termin V. Polterovića), jer je uvoz standardnih recepata mikroekonomske stabilizacije politike u uslovima neodgovarajuće mikroekonomske i institucionalne sredine bio samo novi oblik ekonomskog determinizma. Naučno-ideološki i praktični fenomen postsocijalističkog ekonomskog „neoliberalizma“ (kvazi-institucionalnog monizma) nije slučajna ni naia. On ima svoje jasne i duboke izvore, korijene i motive. Vremenski se pojavio u doba sloma socijalizma, kao reakcija na dugoročnu vladavinu vulgarizovane i dogmatizovane marksističke političke ekonomije. Podstaknuti interesnim motivima u praksi, a u nedostatku originalne sopstvene razvojne koncepcije, „reformatori“ su se odlučili za novo vulgarizovanje i improvizovanje, ovaj put zapadnog neoliberalizma, koji je štitio interese krupnog transnacionalnog kapitala, kojem su državne granice bile razvojna barijera. Neuspješne postsocijalističke modifikacije pravljene su po tuđim receptima (slika 2) i bile su funkcionalno ukomponovane da podrže filozofiju krupnog kapitala u globalnim i lokalnim relacijama, kao i njegovih novih oblika akumulacije, koji su bili zasnovani na dominantno grabeškoj privatizaciji.

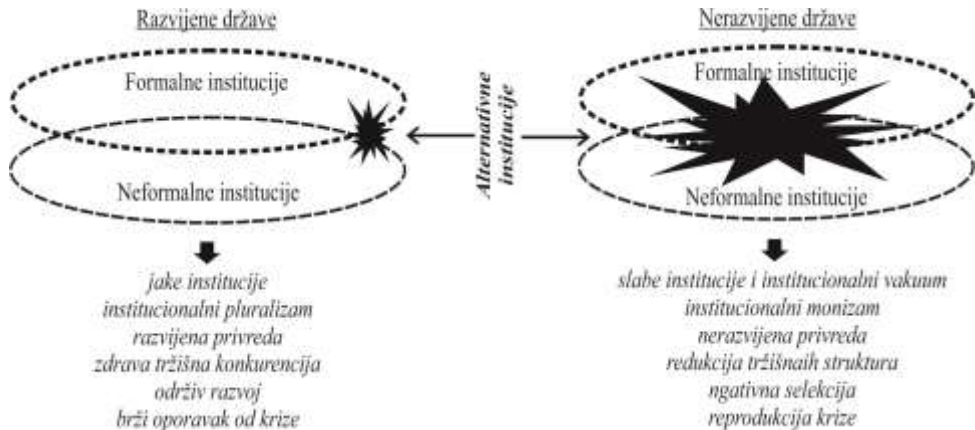

Slika 2. Neoliberalni koncept

Uopšteno rečeno, u većini postsocijalističkih država (pa i država Jugoistočne Evrope) došlo je do loših i paradoksalnih rezultata: drastičnog pada svih ekonomskih pokazatelja i siromašenja većine naroda, s jedne, i enormnog bogaćenja pojedinaca, među kojima i pojedinih zagovornika neoliberalizma i „reformatora“. To su nepobitne i indikativne činjenice. Metodologija masovne vaučerske privatizacije je bila veoma efikasan i brzometan način preraspodjele ogromnih nacionalnih bogatstava u ruke uskih grupa pojedinaca. Idelologija se (ponovo!) zasnivala na obećanjima i parolama o masovnosti, obezbjeđenju navodne jednakosti i pluralizma, tržišnoj konkurenciji, ekonomskim slobodama i sl. Svi ti propagirani principi su grubo narušeni.

Poslije grabeške privatizacije i drugih netržišnih načina bogaćenja, nastupio je period dominacije rentno orijentisanog ponašanja, čije su se sjenke zvale najprije siva ekonomija, a onda i

alternativne institucije. Vulgarizovana filozofija neoliberalizma bila je direktno stavljena u njihovu funkciju (jednostrano veličanje tržišta i njegovih kategorija), čak i u navedenim deformisanim uslovima, koji su doveli do značajnog smanjenja stepena ekonomskih sloboda. Zbog svega toga, po određenim svojstvima i pojavnim oblicima, ekonomski neoliberalizam na globalnom i lokalnom planu liči na neoimperijalizam! Pošto se sprovodio pod okriljem države i pošto su najviše „prigrabile“ nomenklature vlasti – nije pogrešno govoriti o novom obliku dirizizma – tzv. „neoliberalnom dirizizmu“! Ali i o institucionalnom nihilizmu! Naravno, posmatrajući kroz prizmu slične primjene boljševičke parole „jedno pričati, drugo raditi a treće misliti“, navedeni oblik dirizizma se može nazvati i neoboljševizmom. Simptomatično je da većina regionalnih ekonomista izbjegava da objasni, odnosno da odgovori na jednostavno pitane: ko je, kako i zašto stvorio i uveliko koristi *alternativne institucije*? (slika 3).

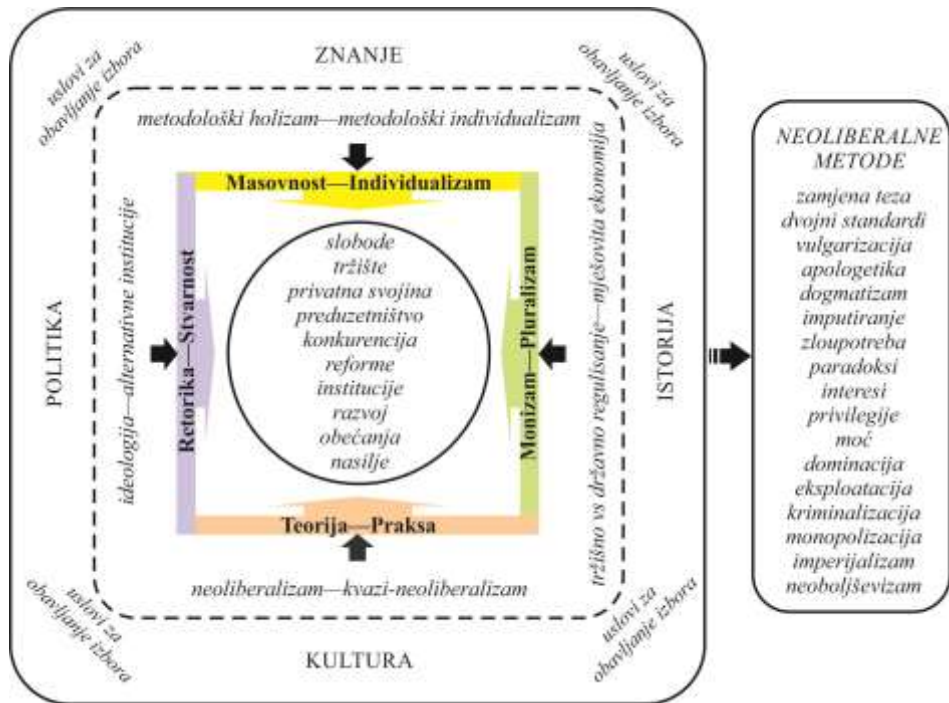

Slika 3. Uloga formalnih i alternativnih institucija u razvijenim i nerazvijenim državama

Nesumljivo je da su to uradile nomenklature vlasti i njihovi lobisti. E, to je već opasna i zabranjena zona, u koju većina ekonmista, a posebno oni neoliberalne orijentacije - nikad ne diraju. Naprotiv, štite je svojom apologetikom. I odmah pitanje: da li je to samo intelektualno-interesni oportunizam ili „oportunističko neznanje“ (izraz G. Mirdala)?! Ne, sigurno nije...

Nije nam poznato da su ostrašćeni neoliberali bilo kad i bilo gdje osudili oportunističko ponašanje privilegovanih pojedinaca koji krše zakon i prava drugih pojedinaca. Nemamo ni dokaze da to rade zbog interesa, iako postoje i takve optužbe. Ali, gdje je u svemu tome Pareto optimum? Kome je i zbog čega je potrebna ta tzv. „minimalna država“? Da nije bilo „mini države“ u institucionalnom smislu, odnosno „grabeške države“ (u resursnom smislu), koje su bile pod dominacijom alternativnih institucija, ne bi ni bilo mnogih devijantnih i kriznih pojava i procesa. Izgleda kao da neoliberali ne znaju da i državu čine ljudi, i to ljudi na funkcijama! U principu su manjkave i nenaučne sve apstraktne analize, koje se zasnivaju na jednostranostima, nekritičkim apsolutizacijama i izvlačenju iz konteksta.

Ne zaboravimo da neoliberali (čak!) negiraju i samo postojanje neoliberalizma (!), i to na način što poistovjećuju klasični liberalizam s neoliberalizmom! Pri tome se neoprezno i nenaučno pozivaju na tradicije velikih liberalnih mislilaca iz prošlosti, zanemarujući činjenicu da su oni slavu stekli u borbi protiv feudalne tiranije i apsolutizma, za ljudska prava, ustav i građanske slobode. Pored toga, neoliberalni kontekst (slika 3) je previše (često i orkestrirano!) zastupljen u literaturi i praksi, „originalan“ i prepoznatljiv da bi se mogao poistovjećivati s liberalizmom.

Slika 4. Neoliberalni kontekst

Neoliberalizam se u praksi višestruko zloupotrebljavao i vulgarizovao. A u teoriji on predstavljao metaforičnu poštapalicu i, ipak, providnu apologetsku masku za djelovanje alternativnih institucija, koje su dominirale i dominiraju nad svim (ili većinom) formalnih i neformalnih institucija u većini (ako ne i svim?! država JIE. On predstavlja teorijski paravan za skrivanje masovne pljačke društvenih resursa, bogaćenje manjine na račun većine i održavanje statusa quo, po svaku cijenu, bez obzira na reprodukovanje krize. Takođe i za beskrajnu prevaru, lakomost i pohlepu, koja se ne može riječima opisati ni objasniti. Ni dokazati – upravo zbog zarobljenosti formalnih i neformalnih institucija od strane alternativnih institucija.

Zbog toga su sve teorijske diskusije, kakve god one bile – jalove i suvišne. Mogu se okarakterisati onim poznatim Staljinovim izrazom iz 1952. godine – „palamudenje”. Jer, „psi laju a karavani prolaze”. Sve ovo što se događa podsjeća na nekadašnji divlji Zapad i sofisticiranu, organizovanu „novu akumulaciju kapitala”. Novu, jer u odnosu na staru nema nikakvog rizika za počinioce. Sve je majstorski organizovano. I za to sve dobro zna ovaj današnji demokratski Zapad, koji živi u veoma preciznom, strogom i konstitucionom institucionalnom pluralizmu! Ali ne u neoliberalizmu, to sigurno ne! Tamo su alternativne institucije svedene na najmanju mjeru (slika 3). Možda na onu istu ili približnu mjeru u kojoj se nama predlaže postojanje tzv. „minimalne države”. Kakve li paradoksalne (da li i programirane i naručene?) supstitucije!

ZAKLJUČAK

Sve koncepcijske i strategijske razrade ekonomske politike i planova razvoja se blokiraju i modifikuju političkim odlukama i izborima, koje su motivisane interesima kreatora “reformi”. Pri tome se kao glavno metodološko poruđe koriste naizgled sofisticirani, a ustvari primitivni oblici alternativnih institucija.

Rješenja problema moraju se tražiti u izgradnji pluralističkog institucionalnog ambijenta, koji mora biti kompaktilan s međunarodnim okruženjem. Privatizacija kao ključna institucionalna promjena je sprovedena s dominantnim institucionalnim nihilizmom. Ogromna većina stanovništva je realno odvojena od svojine. Tu je postojala masovnost, ali nihilistička, prevarantska. Dogodila se

negacija masovnih efikasnih vlasnika, bez kojih nije moguće postojanje realnog i zdravog preduzetništva i tržišta.

Postsocijalističke reforme su sprovedene neoliberalnim metodama kvazi-institucionalnog monizma, koji se uvijek graničio s nihilizmom i socijalnom patologijom. Stvorene su deformisane tržišne strukture. Preduzetništvo je postala privilegija rijetkih pojedinaca, koji su na razne načine bliski s strukturama vlasti. Stvoren je kvazi-privatni sektor (uski krug povlašćenih bogataša, koji su stekli veliku imovinu na neki od netržišnih načina, s nikakvim rizikom i velikim izbjegavanjem društvenih obaveza). To predstavlja degradaciju realne institucionalizacije.

Dijalektika razvoja je verifikovala potrebu resursno-alokacione, organizacione, motivacione i informacione kombinacije i međuzavisnosti. Dakle - pluralizma svih ekonomskih institucija. Problem je kada oni interesno i oportunistički griješe, a posebno kada interesne ambicije imaju mogućnost aktivnog uticaja na aktuelnu ekonomsku politiku, što nije rijedak slučaj, i njenog potčinjavanja alternativnim institucijama. To je utiranje staze za promociju i realizaciju sopstvenog izbora, kojim se maksimizira samo sopstvena korisnost na račun tuđe (čime se redukuju tuđi izbori), u uslovima „slobodnog tržišta kod svih, osim kod sebe“.

Osnovna naša poruka glasi: mi smo za slobodu izbora, ali samo uz sopstveni rizik i sopstveni novac! I za slobodno tržište, ali samo u granicama moralnih kriterijuma, društvene odgovornosti, sopstvenog rizika, racionalnog ponašanja, savremenih institucionalnih standarda, zaštićenih i jasno specificiranih prava svojine i nadasve - igre na terenu koji ne naginje na nečiju stranu!

LITERATURA

- Delibasic, M. (2019), “The Impact of Neoliberal Economic Policy on Economic Development in the Countries of Southeast Europe”, *Transformations in Business & Economics*, Vol. 18, No. 2 (47), pp. 323-336.
- Draskovic, M. (2017), “Possibilities and Limitations of NeoInstitutional Economic Theory in Explaining the Transition Crisis: The Case of Montenegro”, *Transformations in Business & Economics*, Vol. 16, No. 3 (42), pp. 164-174
- Draskovic, M., Bauk, S., Delibasic, M. (2016), “Testing the Level and Factors of Institutional Rationality in Montenegro, Serbia and Bosnia and Herzegovina”, *Economics and Sociology*, Vol. 9, No 2, pp. 27-45. DOI: 10.14254/2071- 789X.2016/9-2/2
- Draskovic, M., Bauk, S., Streimikiene, D., Draskovic, V. (2017), “Testing the Level of Alternative Institutions as a Slowdown Factor of Economic Development: the Case of Montenegro”, *Amfiteatru Economics*, Vol. 19, No. 45, pp. 477-492.
- Draskovic, M., Jovovic, R., Draskovic, V., Jovovic, N. (2017), “Levels and Factors of Transitional Crisis in Bosnia and Herzegovina, Montenegro, and Serbia”, *Economics and Sociology*, Vol. 10, No. 2, pp. 11-25. DOI: 10.14254/2071- 789X.2017/10-2/2
- Draskovic, V. (2014), *Neoliberal metaphor as a quasi-economic paradigm in function of vulgarized institutional monism and an experiment of interest*“, SPH, Celje – Osijek – Czestochowa – Kotor.
- Draskovic, V. (2018), *Clockwork of Transition - critical essays on social paradoxes*, The Scientific Publishing Hub, Žilina, Celje, Osijek, Czestochowa and Kotor.
- North, D. C., Walis, J. J., Weingast, B. R. (2009), *Violence and Social Orders – A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, The Syndicate of the Press of the Cambridge University, Cambridge.
- O’Hara P. A. (2014), “Political Economy of Love: Nurturance Gap, Disembedded Economy and Freedom Constraints within Neoliberal Capitalism”, *Panoeconomicus*, 61 (2), 161-192.
- Radovic, D., Bauk, S., Draskovic, M., Delibasic, M. (2018), “Institutional violence in the Countries of Southeast Europe”, *Transformation in Business & Economics*, Vol. 17, No. 2 (44), pp. 170-179.

THE EFFECTS OF ALTERNATIVE INSTITUTIONS IN THE FORMER YUGOSLAVIAN COUNTRIES

Veselin Drašković^{1*}, Mimo Drašković¹, Radislav Jovović², Milica Delibašić²

¹University of Montenegro, Maritime Faculty, Kotor, Montenegro, vesodriskovic@gmail.com

²University Mediteran, Podgorica, Montenegro, radejovovic@t-com.me

ABSTRACT

Identifying basic theoretical schemas (as images of real reality) with ideological doctrines (as subjective images of reality) has always been fraught with many dangers, and has often led to catastrophic consequences, sometimes visible to the naked eye. The postsocialist transition is a good example of this claim. The subject of this paper is to explain the wide gap between the model of neoliberal rhetoric and the establishment of quasi-neoliberal reality, which has caused enormous damage to the peoples and state resources through alternative institutions in the countries in which it was applied. Unfortunately, monistic neoliberal instrumentalizations and institutional improvisations and operationalizations are still present in some transition countries, especially in the region of Southeast Europe (SEE). In theory, they manifest through apologetic elaborations, and in practice through various quasi-forms of sociopathological type. The aim of this paper is a) to point out the need to reconcile the interests of government and business elites with the interests of society in the considered countries, viewed as the real functioning of various institutional types (formal, informal, and alternative), and b) to try to explain how total domination of politics over all areas of life and work has prevented real democratization and institutionalization, as well as social and economic development. The paper is based on two hypotheses: *the first*, the epicenter of all post-socialist transition problems was an institutional vacuum, which eventually turned into institutional nihilism, with highly unfavorable ownership structure as its key component, and *the second*, in the conditions of institutional nihilism (realized through alternative institutions), the consistent development strategy and successful economic policy cannot be created nor implemented. Using standard methods of economic science and social sciences, the research in this paper showed that government structures throughout the post-socialist period deliberately maintained and reproduced institutional nihilism and forced alternative institutions.

Keywords: institutions, alternative institutions, neo-liberalism, tranzition, former Yugoslavian countries